

Boekbesprekingen

S. LUNDQVIST. *Speech and other oral functions. Clinical and experimental studies with special reference to maxillary rehabilitation on osseointegrated implants.* 180 pag. Academisch proefschrift University of Göteborg, 1993. Swedish Dental Journal, supplement 91, Göteborg 1993. ISBN 91 628 0840 0.

'Speech and other oral functions' is het proefschrift van Sture Lundqvist dat bewerkt is op het Department of Prosthetic Dentistry and Stomatognathic Physiology, van de tandheelkundige faculteit van de Universiteit van Göteborg in Zweden.

Het proefschrift bestaat uit een algemeen gedeelte (dat een literatuurstudie, een samenvattende beschrijving van het doel van het onderzoek, de gebruikte meetmethoden, de onderzoeksresultaten en een algemene discussie bevat) en een bundeling van zes artikelen. De belangrijkste thema's die in deze uitgave aan bod komen, zijn: 1. Een longitudinaal onderzoek naar de waardering van patiënten over hun spraak en andere orale functies, na het verkrijgen van prothetische voorzieningen op osseogeïntegreerde implantaten volgens Brånemark; 2. Een evaluatie van enige parameters van de orale functie en spraak; en 3. Een analyse van de Zweedse [s]-klank in relatie tot bedoelde behandeling.

Eénentwintig patiënten met een bovenkaakprothese op osseogeïntegreerde implantaten volgens Brånemark werden gevolgd over een periode van drie jaar. De patiënten hadden in de onderkaak een osseogeïntegreerde brug of hun natuurlijke dentitie. Naast het invullen van een vragenlijst als basis voor een subjectieve evaluatie werden als objectieve parameter van orale functie de bijtkracht, de kauwefficiëntie, het perceptuele herkenningsvermogen (orale stereognosis) en de orale vaardigheid (oral motor ability) experimenteel bepaald. Meetpunten in de tijd hierbij waren: onmiddellijk, drie tot zes maanden en drie jaar na plaatsing van de prothetische suprastructuren. Alle patiënten waren zeer tevreden met hun prothetische voorziening. De kauwkracht en kauwefficiëntie ontwikkelden zich in de tijd positief. De interocclusale verschilddrempel voor plastic-folie veranderde na het plaatsen van de prothese op de osseogeïntegreerde implantaten, daarna bleef de verschilddrempel onveranderd over de meetperiode. De waarden voor de verschilddrempel bleken bij proefpersonen met een natuurlijk gebit ca. 20 mm, bij patiënten met osseogeïntegreerde implantaten ca. 50 mm, en bij patiënten met volledige prothesen ca. 100 mm te zijn. Met behulp van de klinische dysfunctie-index volgens Helkimo werd aangetoond dat er geen dysfunctiesyndroom ontstond gedurende de meetperiode.

De tijd die de proefpersonen nodig hadden om kleine testvoorwerpen (twaalf verschillende vormen, 1 mm dik en met een diameter van 12 mm) te identificeren als een expressie van orale stereognosis en de fouten die daarbij gemaakt werden, verminderden onmiddellijk na het plaatsen van de prothetische voorziening op de osseogeïntegreerde implantaten, in vergelijking met de situatie waarin de patiënten een volledige prothese droegen. Ook de tijd die nodig was om twee voorwerpen in elkaar te passen (oral motor ability test) werd korter na het plaatsen van de prothetische voorziening op de implantaten. Deze verandering zetten zich gedurende de evaluatietijd in positieve zin voort.

Na initiële problemen met hun spraak gaf 92% van de patiënten aan dat zij na drie jaar vrij waren van spraakproblemen. Deze waarneming correspondeerde goed met de experi-

mentele waarnemingen (palatogrammen gekoppeld aan registratie van onderkaakbewegingen tijdens het uitspreken van een woord met een typische Zweedse [s]-klank). Problemen met het uitspreken van de Zweedse [s]-klank bleken te correleren met een vermindering in bijtkracht, het aantal occlusale contacten, de frontale overbeet en de gevoeligheid voor palpatie van de kauwspieren. Er werd geen correlatie gevonden tussen het al of niet aanwezig zijn van interdentalen ruimten in de prothesefronten en afwijkingen in de uitspraak van de [s].

Zowel het inleidende gedeelte van het proefschrift als de artikelen zijn helder en to the point geschreven. Het proefschrift geeft een goed inzicht in de integratie van implantaten en de daarop aangebrachte suprastructuren in het orofaciaal functioneren.

J.D. van Willigen, Groningen

F.E.R. DE MAAR. *Vijf eeuwen tandheelkunde in de Nederlandse en Vlaamse kunst.* 304 pag., geïll. NMT/SDU, Nieuwegein/Den Haag, 1993. ISBN 90 12 08066 5.

Het boek van De Maar vormt een belangrijke bijdrage aan het Nederlands tandheelkundig patrimonium. Dat de uitgave ruim zeven jaar na de voltooiing van het manuscript toch nog tot stand is gekomen, is een felicitatie waard.

Het begint met een chronologische beschrijving van de schilderijen met tandheelkundige motieven uit het Nederlands taalgebied. Vanaf Jeroen Bosch passeren alle in aanmerking komende schilderijen de revue, inclusief de kopieën. Hierbij worden ook alle gegevens van het kunstwerk vermeld. Hoewel ik op kunsthistorisch gebied niet oordeelsbevoegd ben, maakt ook op dit punt het boek een volledige en gedegen indruk.

In volgende hoofdstukken worden de afgeleide kunstwerken – vaak grafieken – besproken, waarvoor de eerder genoemde schilderijen model hebben gestaan. Uiteraard komen ook tekeningen en originele grafieken aan bod. De Maar heeft in deze beschrijving een hoge graad van volledigheid bereikt, al valt een bewijs uit de aard der zaak hiervoor niet te leveren. Op zichzelf is absolute volledigheid ook niet van doorslaggevend belang. Veel belangrijker is de samenhang tussen de verschillende werken die in dit boek duidelijk wordt gemaakt, evenals de interpretatie van het tandheelkundig gebeuren dat op de kunstwerken wordt uitgebeeld.

De Maar zou zichzelf en zijn onderwijsachtergrond verloochenen als hij zich binnen dit werk niet een excursie zou veroorloven naar de onderwerpen die hem in zijn docententijd al zo na aan 't hart lagen: de werkhouding en de afbeeldingen van de instrumenten. Dit maakt het boek, zeker voor de lezer met een tandheelkundige achtergrond, wat minder theoretisch, al wordt in dit gedeelte de geografische en chronologische begrenzing losgelaten.

Het is jammer dat de volledigheid die dit werk tot en met de besprekingen van de negentiende eeuw kenmerkt, niet in het laatste hoofdstuk over de twintigste eeuw wordt gecontinueerd. Volledigheid voor deze periode is natuurlijk geen sinecure. De tijd heeft nog niet de gelegenheid gehad een natuurlijke schifting door te voeren en er is nog relatief weinig teloorgegaan. Wellicht dat later de twintigste eeuw op zichzelf onderwerp van een aanvullende publikatie zal worden. In een dergelijke studie kunnen dan kunstenaars zoals Karel Sirag en Marte Röling aan bod komen. Ook de Stichting Openbaar Kunstgebit zal hierin dan een plaats kunnen vinden. Zonder een waardeoordeel uit te spreken is het werk van deze stichting toch een kunstuiting die aansluit bij de beeldende kunst uit de periode 1960-1980.

Een andere bemerking geldt de grafische vormgeving. Een werk van dergelijke omvang en importantie had mijns inziens een zorgvuldiger afwerking verdiend. De belettering, vlakverdeling, het evenwicht tussen tekst en illustratie, doen mijn esthetische gevoel van bibliotheek geweld aan.

Ondanks de genoemde punten van kritiek moet de eindconclusie luiden dat 'Vijf eeuwen tandheelkunde in de Nederlandse en Vlaamse kunst' een zeer belangrijke aanwinst is op het gebied van het Nederlands tandheelkundig cultuuroed.

G.J. van Wiggen, Arnhem

G.F. KANTOROWICZ, red. *Inlays, crowns and bridges. A clinical handbook.* 5e druk. 209 pag., geïll. Wright, Butterworth-Heinemann Ltd, Oxford 1993. Prijs £ 35.00. ISBN 0 7236 2351 1.

Het betreft de vijfde geheel herziene druk van een beknopt boek speciaal geschreven voor de gevorderde student, maar ook bruikbaar voor de tandarts algemeen-practicus. Het boek is overzichtelijk van opzet, rijk geïllustreerd met duidelijke tekeningen, zwart-wit- en kleurenreproducties. De tekst is helder geformuleerd en gemakkelijk leesbaar. Begonnen wordt

met het weergeven van algemene principes die van belang zijn bij het restaureren van gemutileerde gebitselementen. Vervolgens worden parodontale en oclusale aspecten behandeld. Het grootste deel van het boek beschrijft het prepareren, de tijdelijke afsluiting, het maken van afdrukken en het passen, corrigeren en cementeren van inlay's, kronen en bruggen. Tevens wordt aandacht besteed aan de indicatie en het aanbrengen van inlay's en onlay's van kunststof en van porselein, alsmede van verschillende soorten etsbrug-

gen. Tandtechnische werkzaamheden blijven buiten beschouwing. Daarna volgen de beginselen van onderzoek, diagnose, indicatie en behandelingsplan, alsmede de oplossing van negen praktijkgevallen. Het boek wordt afgesloten met een hoofdstuk over onderhoud, mislukkingen en reparaties.

Hoewel de belangrijkste aspecten van modern restauratief handelen aan de orde komen, is de weergave veelal oppervlakkig en niet echt vernieuwend. Bovendien worden beweringen niet met literatuurverwijzingen gestaafd. Het werk is voor studenten alleen geschikt als er aanvullende uitleg wordt gegeven

op colleges of werkbesprekingen. De algemeen-practicus die snel zijn kennis wil opfrissen, zal deze beknoptheid juist waarderen en het als prettig ervaren dat de beschreven technieken, mijns inziens, in de praktijk goed zullen voldoen.

J.F.A. la Rivière, Utrecht

W.R. LANEY, D.E. TOLMAN. *Tissue integration in oral orthopedic and maxillofacial reconstruction. Proceedings of the second international congress on tissue integration in oral, orthopedic, and maxillofacial reconstruction.* 394 pag. Quintessence Publ. Co., Inc., Chicago 1992. Prijs DM 136,-. ISBN 0 86715 251 6.

Dit boek is een verslag van de voordrachten die op het tweede 'International Congress on Tissue Integration in Oral, Orthopedic, and Maxillofacial Reconstruction' in september 1990 zijn gepresenteerd. Het boek is verdeeld in zes verschillende secties, waarbij zoveel mogelijk geprobeerd is in elk van deze secties de bijdragen rondom een centraal thema op te bouwen. Aspecten die behandeld worden zijn onder andere: het biologische gedrag van cellen/weefsels ten opzichte van implantaatmaterialen, biomechanica en implantologie, extra-orale toepassing van implantaten, indicatiegebied en toepassingsmogelijkheden van verschillende implantaatsystemen.

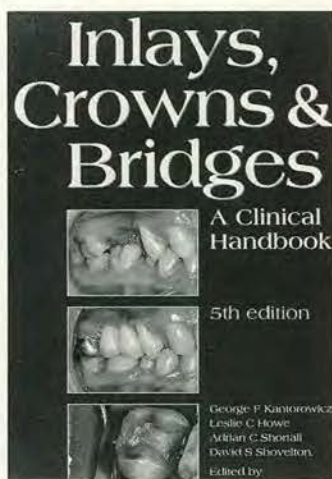
Het boek wordt afgesloten met een hoofdstuk dat de verslagen bevat van tijdens het congres gehouden groepsdiscussies over de huidige wetenschappelijke stand van zaken van implantaten. In deze groepsdiscussies is door verschillende deskundigen getracht tot een algemene meningsvorming te komen over onderwerpen als fundamenteel implantologisch onderzoek, craniofaciale, intra-orale en orthopedische implantologie.

Een positief punt van het boek is dat het snel een indruk verschaft van de verschillende aspecten van implantaten. Echter, dit is ook vrijwel het enige positieve dat vermeld kan worden. Daarnaast kleeft er een groot aantal nadelen aan dit boek, waardoor het zeker niet als een must beschouwd kan worden voor iedere implanterende tandarts of kaakchirurg. Allereerst zijn de onderwerpen zo divers, dat het voor de lezer af en toe moeilijk zal zijn de relevantie van bepaalde onderwerpen te begrijpen. Men treft dan ook zeker geen bepaalde filosofie of gedachtegang aan, alhoewel toch ook niet aan de indruk ontkomen kan worden dat erg de nadruk op het Brånemark-systeem wordt gelegd. Daarnaast heeft ook dit boek, zoals de meeste congresboeken, het nadeel dat de vele, diverse onderwerpen slechts zeer summier aan bod kunnen komen. De geïnteresseerde lezer zal derhalve heel wat moeite moeten doen, wil hij meer en uitgebreidere informatie hebben en aangezien de gerefereerde literatuur veelal niet gemakkelijk toegankelijk is, wordt hij hier zeker niet toe gestimuleerd.

J.A. Jansen, Nijmegen

M.S. CUNE. *Overkappingsprothesen op implantaten.* 141 pag. Academisch proefschrift rijksuniversiteit te Utrecht 1993. ISBN 90 393 0046 1.

Sinds januari 1989 worden implantaten op ruime schaal als ziekenfondsverstrekking toegepast. Vanaf dat moment bestaat er geen restrictie meer wat het systeem betreft, en kan de behandeling zowel door de tandarts als door de specialist in de mondziekten en kaakchirurgie worden uitgevoerd. Bij de invoering van deze verstrekking werd een onderzoek opgezet met het doel het effect van de behandeling te evalueren. Vóór

iedere aanvraag voor behandeling werd een registratieformulier ingevuld en achteraf werd een deel van de patiënten door middel van een steekproef klinisch onderzocht. Het verslag van dit onderzoek vormt de basis van een proefschrift met bovengenoemde titel.

Uit het onderzoek blijkt dat het aanbrengen van twee of vier implantaten in de tandeloze onderkaak met daaroverheen een overkappingsprothese als verstrekking goed voldoet. Het overlevingspercentage gedurende 24 maanden was 97%. De klinische conditie van de implantaten, de mucosa en de gebitsprothese waren in het algemeen heel acceptabel, en de patiënten waren uiterst tevreden met de voorziening.

Implanteren in de bovenkaak verliep minder succesvol. Een verklaring daarvoor moet vermoedelijk primair gezocht worden in het feit dat de toestemming voor deze verstrekking alleen in uitzonderlijke gevallen werd gegeven, zoals bij patiënten met extreem kokhalsreflex of extreem geresorbeerde bovenkaak.

Verder kwam uit het onderzoek naar voren dat de specialist in de mondziekten en kaakchirurgie het merendeel van de implantologische behandelingen uitvoerde en dat de tandarts algemeen-practicus in toenemende mate de suprastructuur en de overkappingsprothese maakte (in plaats van een tandarts in een Centrum voor Bijzondere Tandheelkunde). Ook constateerde de onderzoeker dat de omvang van de zorg gedurende de onderzochte periode stabiel was (plusminus 2000 patiënten per jaar). Een opvallend verschijnsel, omdat men zowel op basis van de berekeningen naar de behoefte aan deze vorm van behandeling als op basis van de ideeën van tandartsen over implanteren een sterke groei zou verwachten.

Dit zijn enkele resultaten uit het proefschrift over bovengenoemd onderzoek. Het geeft een goede analyse van de implementatie van een nieuwe ziekenfondsverstrekking. Voor degene die in de implantologie is geïnteresseerd, is het proefschrift de moeite van het lezen waard.

M.A.J. van Waas, Nijmegen

N. JEDYNAKIEWICZ, N. MARTIN. CAD-CAM in restorative dentistry: The Cerec method. 151 pag. Liverpool University Press, Liverpool 1993. Prijs £ 28.50. ISBN 0 85323 308 X.

Van 3 tot 4 mei 1991 werd te Zürich een symposium gehouden over het restaureren van gebitselementen met behulp van de Cerec-computer. Tijdens dit symposium werd aan bovengenoemde auteurs een bijzondere onderscheiding uitgereikt voor hun presentatie getiteld 'Management of complex-compound cavities by multipart Cerec restorations'. Deze presentatie blonk uit door de heldere illustraties, waarmee duidelijk werd wat de beperkingen zijn van de Cerec-computer en hoe deze kunnen worden omzeild. Beide auteurs hebben recentelijk bovengenoemd handboek laten verschijnen dat als een waardig opvolger beschouwd kan worden van het inmiddels verouderde handboek van Dr. Mörmann. Het boek is bestemd voor studenten tandheelkunde en tandartsen die gebruik maken van en gevorderd zijn in het Cerec-systeem, en het mag beslist niet gezien worden als een vervangende handleiding. Daarvoor volgen de ontwikkelingen in de CAD-CAM-tandheelkunde elkaar in te snel tempo op en wellicht staan ze nu nog in de kinderschoenen.

Het handboek is eenvoudig van opzet en beoogt geen wetenschappelijk naslagwerk te zijn. Zo ontbreekt een literatuurlijst, alsmede een lijst van te gebruiken materialen. Er wordt evenmin verwezen naar wetenschappelijk (vergelijkend) onderzoek. De nadruk ligt op het praktisch gebruik van het Cerec-systeem. Daarnaast bevat het veel praktische tips

waarmee de Cerec-gebruiker zijn voordeel kan doen.

Het boek is voorzien van voortreffelijke schematische illustraties. Aan het slot van het boek is een 'stap voor stap' arbeidsprotocol opgenomen, dat de Cerec-gebruiker in staat moet stellen volgens de goede regels der kunst een restauratie te vervaardigen en te plaatsen. Het handboek is echter zeer technisch van aard en voor niet-Cerec-gebruikers moeilijk te begrijpen. Het wordt door mij derhalve van harte aanbevolen aan (aspirant) Cerec-gebruikers.

L.M. Strengholt, Heemstede

ONDER REDACTIE VAN G.E.H.M. RUTTEN, S. THOMAS. NHG-standaarden voor de huisarts. 342 pag. Wetenschappelijke Uitgeverij Bunge, Utrecht 1993. Prijs f 60,-. ISBN 90 7171432 2.

Overall in de gezondheidszorg bestaan grote verschillen in werkstijl tussen zorgverleners. Die verschillen zijn vaak te herleiden tot individuele voorkeuren, zijn niet gebaseerd op de huidige stand van kennis en verhinderen zinnig en soms ook zuinig praktijkvoeren. Er is dan ook een toenemende externe druk op artsen om zich te verantwoorden. De kwaliteit van handelen wordt in hoge mate bepaald door standaarden die de beroepsgroep zelf heeft opgesteld. Het ontwikkelen van standaarden bevordert de professionaliteit en is niet vrijblijvend wanneer toetsing in de praktijk plaatsvindt en herregistratie aan de orde komt.

In dit boek presenteert het Nederlands Huisartsen Genootschap dertig standaarden die inmiddels voor de huisartspraktijk zijn ontwikkeld. Daaraan gaat een uitvoerige verantwoording vooraf. Eerst wordt behandeld wat onder een standaard moet worden verstaan, hoe een standaard tot stand komt en welke kwaliteitscriteria aan een standaard moeten worden gesteld. Vervolgens komt de vraag aan de orde in hoeverre de arts verantwoordelijk is voor de kwaliteit van de zorgverlening. Welke criteria gelden voor kwaliteit en wat is de betekenis van deze criteria bij toetsing en herregistratie? Hierbij speelt gedragsverandering van de huisarts een rol. Dan wordt de reikwijdte besproken van de thans ontwikkelde standaarden voor de spreekkamer van de praktiserende huisarts. Er zijn nu NHG-standaarden beschikbaar voor ongeveer twintig procent van de medische problemen. Binnen een à twee jaar zal dit dertig tot veertig procent zijn.

Het grootste deel van het boek wordt besteed aan de beschrijving van de dertig standaarden. Per standaard wordt tevens aandacht geschonken aan de totstandkoming, aan reacties en ontwikkelingen na publicatie, en aan de verantwoording in de vorm van een uitgebreid notenapparaat waarin de kern van de wetenschappelijke onderbouwing wordt besproken.

Met deze vorm van professionalisering liggen de huisartsen ver voor op de tandartsen. Wellicht bestaat bij de huisartsen een defensieve attitude ten opzichte van standaarden door gebrek aan kennis. Dit fraai uitgevoerde en prettig leesbare boek kan in deze leemte voorzien en wordt dan ook aanbevolen voor onderzoekers op het gebied van de tandheelkundige zorgverlening, en zeker voor tandartsen algemeen-practici. Ik vermoed dat het voor velen enthousiasmerend zal werken.

J. den Dekker, Amsterdam

F.P.G.M. VAN DER LINDEN. Gebitsontwikkeling. 4e gewijzigde druk. 219 pag., geïll. Bohn Stafleu Van Loghum, Houten 1994. Prijs f 53,50. ISBN 90 313 1776 4.

Dit is alweer de vierde druk van het bekende handboek van Van der Linden over gebitsontwikkeling. In vergelijking met vorige uitgaven is deze editie niet wezenlijk veranderd. Opvallend is dat recente studies over de ontwikkeling van de blijvende molaren, zoals die in Nederland zijn uitgevoerd door Jongsma en Chávez Lomeli in het boek onvermeld blijven. Ook wordt weinig aandacht besteed aan de ontwikkeling van het gebit na het doorbreken van alle blijvende gebits-

elementen, zoals het optreden van crowding in het onderfront, attritie en verdere tand-eruptie.

Afgezien van bovenstaande opmerkingen blijft het boek natuurlijk vanwege zijn compactheid en wetenschappelijke onderbouwde inhoud hét standaardwerk over de gebitsontwikkeling voor studenten tandheelkunde en tandartsen.

H.J. Rummelink, Almelo

L.J. PETERSON, E. ELLIS III, J.R. HUPP, M.R. TUCKER. *Contemporary oral and maxillofacial surgery*. 2e druk, 800 pag. Mosby Year Book, St. Louis 1993. Prijs £ 50.-. ISBN 0 8016 6530 2.

Eenzijds is het boek bestemd voor studenten tandheelkunde, zoals in het voorwoord vermeld staat, en anderzijds hebben de auteurs hoofdstukken geschreven die primair van belang zijn voor de tandarts algemeen-practicus en/of de specialist-kaakchirurg. Hierdoor krijgt het boek als totaal iets geforceerds. Zo wordt de lezer naast basisinformatie over extractieer onder andere geconfronteerd met uitgebreide informatie over de behandeling van de medisch gecompliceerde patiënt (op zich een goed hoofdstuk!). Als voorbeeld mag dienen de behandeling van patiënten met angina pectoris. De auteurs adviseren de patiënt aan de monitor te leggen en zonodig zuurstof en epinephrine toe te dienen; handelingen waarvoor wij over het algemeen een specialist in consult roepen. Geen tandarts zal een dergelijke patiënt op deze manier behandelen of zo'n verantwoordelijkheid op zich durven nemen, laat staan dat hij hier de mogelijkheden toe zou hebben.

De diverse hoofdstukken Principles of surgery, Principles of exodontia, Preprosthetic surgery, Infections, Management of oral pathologic lesions, Oral and maxillofacial trauma, Dentofacial deformities, Temporomandibular disorders and facial pain en Management of the hospitalized patient zijn ieder op zich goed en overzichtelijk geschreven en voorzien van samenvattende schema's, fraaie tekeningen en duidelijke illustraties. Het niveau loopt echter zo uiteen dat het ene hoofdstuk voor de student als te ingewikkeld kan worden ervaren, terwijl een ander hoofdstuk voor de specialist te basaal is. Als positief punt moet de compleetheit van het boekwerk in medisch en tandheelkundig opzicht genoemd worden. Nagenoeg alle onderwerpen op het gebied van de mondziekten en kaakchirurgie worden besproken. Jammer is dat sommige hoofdstukken slechts met kleine wijzigingen en/of aanvullingen zijn overgenomen van de eerste druk zonder altijd up-to-date te zijn, getuige de vrij uitvoerige beschrijvingen en illustraties van diverse behandelingsmethoden die bijna niet meer worden toegepast, terwijl nieuwere technieken niet worden genoemd.

Met betrekking tot de literatuur dienen twee punten te worden opgemerkt. In de eerste plaats is ook deze niet up-to-date, hetgeen vooral geldt voor het hoofdstuk over implantologie. In de tweede plaats is het voor zo'n 'compleet' boek jammer, dat de auteurs bijna uitsluitend de Amerikaanse/Engelse literatuur aanhalen.

Ondanks de genoemde minpunten is het boek waardevol voor de tandarts algemeen-practicus die het als een compleet naslagwerk kan beschouwen.

R.A.C.A. Voorsmit, Nijmegen

W.J.B. HOUSTON, C.D. STEPHENS, W.J. TULLEY. *A textbook of orthodontics*. 2e druk. 409 pag., geïll. Wright, Butterworth-Heinemann, Oxford 1993. Prijs £ 30.-. ISBN 0 7236 0986 1.

Een tekstboek waarin theorie en praktijk van een heel vakgebied worden samengevat, dwingt tot bondigheid zeker wanneer volledigheid wordt nagestreefd. Uit de keuze van de behandelde onderwerpen, blijkt het belang dat de schrijvers eraan hechten.

De beschrijving van gelaatsgroei, gebitsontwikkeling, diagnostiek en het ontstaan van afwijkingen neemt driekwart van het boek in beslag. Hierbij wordt veel nadruk gelegd op vroegtijdige herkenning van afwijkingen. Cefalometrie dient slechts een hulpmiddel te zijn bij behandelingsplanning en geen vervanging van klinisch onderzoek, en wordt ook als zodanig beschreven. Van belang in het eerste deel van het boek is verder de beschrijving van de Index of Orthodontic Treatment Need. Hiermee wordt vooruitgelopen op de wenselijkheid van een meer objectieve beoordeling van de behandelingsbehoefte van de individuele patiënt, een inzicht dat ook in Nederland terrein wint.

Therapie en keuze van orthodontische en gelaatsorthopedische apparatuur komt aan bod in het laatste deel van het boek, waarbij aan schisis en de multidisciplinaire behandeling hiervan een apart hoofdstuk wordt gewijd. De beschrijving van apparatuur en de afbeeldingen en tekeningen ervan zijn doelmatig en instructief. De tekst is beknopt waarbij veel informatie wordt overgedragen zonder uitweidingen. De tekeningen en zwart-witafbeeldingen doen wat sober aan. Het boek is zeer geschikt voor nascholingsonderwijs in de orthodontie.

J. Schols, Waalwijk

L. SCHOU, A.S. BLINKHORN. *Oral health promotion*. 277 pag. Oxford University Press, Oxford, New York 1993. Prijs £ 27.50. ISBN 0 19 262003 7.

Het begrip 'Health Promotion' is in 1986 binnen de Wereldgezondheidsorganisatie geïntroduceerd. Men beschouwt deze term als een proces waardoor individuen en gemeenschappen de factoren die bepalend zijn voor de gezondheid kunnen beheersen en als zodanig kunnen bevorderen. In Nederland noemt men dit begrip 'gezondheidsbevordering'. Gezondheidsvoorlichting, wetgeving en het instellen van voorzieningen kunnen samen onder dit begrip worden gerangschikt. De toepassing en uitwerking van gezondheidsbevordering door de WHO heeft vooral in de VS en Engeland discussie uitgelokt over het belang van GVO en andere maatregelen op het gebied van de gezondheidszorg.

Het boek wekt de indruk dat de begrippen gezondheidsvoorlichting en -bevordering door elkaar zijn gebruikt. De hoofdstukken zijn geschreven door twaalf auteurs afkomstig uit verschillende landen. Aan de orde komen onder meer

theorieën op het gebied van gezondheidsgedrag, sociale factoren die een rol spelen bij gezondheidsbevordering en het stimuleren van mondgezondheid bij kinderen, volwassenen en ouderen. Ook wordt aandacht besteed aan de bevordering van mondgezondheid in het gesprek met de patiënt. Daarnaast worden gezondheidsbevordering en het beleid van de overheid eveneens besproken.

Dit boek geeft een goed overzicht van de internationale literatuur, maar lijkt toch vooral gericht op de Britse en Amerikaanse situatie. Of het veel toevoegt aan de reeds bestaande en gepubliceerde kennis op dit gebied van de zorgverlening in ons land is echter de vraag.

M.A.J. Eijkman, Wassenaar

J.O. ANDREASEN, F.M. ANDREASEN. *Textbook and color atlas of traumatic injuries to the teeth*. 3e druk 711 pag. Munksgaard, Copenhagen en Mosby, St. Louis 1994. Prijs DKK 1400,00. ISBN 87 16 10637 7.

Reeds op het eerste gezicht is dit een indrukwekkend boek: de 711 pagina's staan vol schitterende foto's en fraaie schematische tekeningen van allerlei soorten trauma's. Veelal wordt niet alleen de beginsituatie getoond, maar ook het verloop van de behandeling en de evaluatie daarna. Een dergelijke hoeveelheid klinische informatie kan slechts in de loop van tientallen jaren groeien. De eerste druk (1972) omvatte 334 pagina's, de tweede druk (1981) 450 pagina's en deze derde druk dus 711 pagina's. De verschillen met de vorige druk hebben vooral betrekking op de eerste hoofdstukken over de principes van wondgenezing in het algemeen en die na een acuut dentaal trauma in het bijzonder. De wetenschappelijke verantwoording van deze hoofdstukken is buitengewoon goed (566 literatuurreferenties bij hoofdstuk 1 en 744 bij hoofdstuk 2). Hoofdstuk 3 heeft als onderwerpen: classificaties, etiologie en epidemiologie en daarbij vallen vooral de foto's van de gevolgen van de trap tegen de voortanden door een paard en lichamelijke mishandeling in de vorm van schoppen in het gezicht op. Hoofdstuk 4 over kindermishandeling is hier een logisch vervolg op. Hoofdstuk 5 over onderzoek en diagnose is relatief kort, omdat de voorbeelden in de daaropvolgende hoofdstukken volgen: kroonfracturen (hoofdstuk 6), kroonwortelfracturen (hoofdstuk 7), wortelfracturen (hoofdstuk 8), luxaties (hoofdstuk 9), avulsies van gebits-elementen (hoofdstuk 10), fracturen van de processus alveolaris (hoofdstuk 11). Hoofdstuk 12 toont de vele soorten afwijkingen in het blijvende melkgebit na een trauma op het melkgebit. De laatste soort beschadigd weefsel betreft de weke delen (kin, lippen, tong, maar ook aangehechte gingiva en mucosa) en wordt besproken in hoofdstuk 13. In de daaropvolgende hoofdstukken staat de therapie centraal: endodontische behandeling – steeds met gebruik van rubberdam –, orthodontische behandeling, de composiet-etstechniek, de etsbrug (geschreven door collega Creugers uit Nijmegen), de conventionele brug, autotransplantatie en het inbrengen van implantaten.

Als conclusie kan worden gesteld dat dit boek een

standaardwerk is dat bij kaakchirurgen en pedodontisten niet in de vakwetenschappelijke bibliotheek mag ontbreken. Ook tandartsen die een paar keer een patiënt met een gecompliceerd dentaal trauma hebben behandeld, zullen hun kennis en ervaring graag aan dit boek willen toetsen.

A.S.H. Duinkerke, Elst

MIN-KAI WU. *In vitro determination of leakage in endodontic research*. 137 pag. Academisch proefschrift Universiteit van Amsterdam, 1993.

Het doel van dit proefschrift was een gevoelig *in vitro*-model te ontwikkelen om lekkage langs wortelkanaalvullingen te bepalen en de afsluitende werking van diverse wortelkanaalcementen te onderzoeken. Dit gebeurde met behulp van cilinders, vervaardigd uit worteldentine, om de klinische situatie te simuleren.

Uit de beschreven experimenten werden door de promovendus onder andere de volgende conclusies getrokken: De resultaten van de meeste lekkage studies die beïnvloed werden door ingesloten lucht, zijn onbetrouwbaar; De dikte van het toegepaste wortelkanaalcement beïnvloedt de afsluiting van een wortelkanaalvulling.

De Redactie

Ph. WORTHINGTON, P.I. BRÄNEMARK, eds. *Advanced osseointegration surgery*. 403 pag., geïll. Quintessence Publishing Co., Inc., Chicago 1992. Prijs f 385,10. ISBN 0 86715 242 7.

Wederom is een leerboek uit de school van Bränemark verschenen. Dit keer gaat het om een werk over gevorderde chirurgie (en prothetiek) bij intra- en extra-orale implantologie.

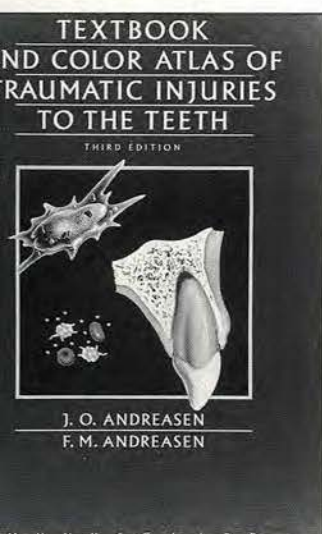
Alhoewel een lijvig hoofdstuk is gewijd aan implantologische principes, wordt ervan uitgegaan dat de lezer over basiskennis (Bränemark-systeem) beschikt van en ervaring heeft met implantologie. In hoofdstuk 1 worden onder andere biomechanica, fysiologie en röntgenologie behandeld, maar tevens komen onderwerpen als profylaxe met antibiotica, tranplantaties en de pathogenese van het falend implantaat aan de orde.

Hoofdstuk 2 betreft chirurgische overwegingen bij implantaten in de mandibula. In dit verband wordt de extreem atrofische kaak behandeld. Augmentatie en verleggen van de nervus mandibularis worden als operatieve behandeling getoond.

Het derde hoofdstuk gaat in op de problematische maxilla. Ook hier worden enige augmentatiemethoden, sinuslift-operaties, neusbodem-elevatie en tuber-implantaties beschreven.

In tegenstelling tot wat wellicht op grond van het voorgaande geconcludeerd wordt, is dit boek niet alleen interessant voor de kaakchirurg, maar ook voor de in de prothetiek geïnteresseerde tandarts. In hoofdstuk vier wordt bijvoorbeeld uitgebreid ingegaan op diverse prothetische technieken en bijzondere indicaties met belangrijke prothetische consequenties. (Men denke hier bijvoorbeeld aan onder- of bovenkaakresecties bij patiënten met een tumor.) Tevens komt in dit hoofdstuk de extra-orale implantologie aan de orde. In dit verband wordt microvasculaire bottransplantatie in combinatie met implantaten opgenomen. De prothetiek, uiteraard betreffend hebbend op het Bränemark-systeem, komt uitgebreid aan de orde.

In het vijfde en laatste hoofdstuk ten slotte wordt ingegaan

op een aantal onderwerpen, zoals psychologische effecten van implantologiebehandelingen, selectiecriteria voor het toepassen van implantaten, kosten-batenoverwegingen, follow-up procedures en medisch-juridische aspecten.

Het boek leest prettig en is aan de hand van casereports op verduidelijkende wijze geïllustreerd. De kwaliteit van de afbeeldingen is, zoals men van Quintessence gewend is, uitstekend. Alhoewel dit boek praktisch alleen betrekking heeft op het Brånemark-systeem, kan het ook de niet-Brånemark georiënteerde kaakchirurg en protheticus worden aanbevolen.

C.M. ten Bruggenkate, Leiderdorp

M. STRASSBURG, G. KNOLLE. Diseases of the oral mucosa. A color atlas. 803 pag., geïll. 2e druk. Quintessence Publishing Co., Inc., Chicago, Berlin, London, Tokyo, Moscow, Prague, Sofia, Warsaw 1994. Prijs \$ 210.-. ISBN 0 86715 210 9.

De tweede, sterk uitgebreide druk van deze oorspronkelijk in het Duits verschenen en nu in het Engels vertaalde atlas van mondslijmvliesafwijkingen van de hand van Prof. Dr. M. Strassburg en Prof. Dr. G. Knolle brengt recensent enigszins in verlegenheid. Er zijn vooral de laatste jaren zoveel schitterende kleurenatlassen op dit gebied uitgebracht of opnieuw bewerkt, dat ze bijna op doublures gaan lijken. Bij nadere beoordeling bezitten deze uitgaven toch allemaal hun eigen aantrekkelijke kanten, hetzij door de gekozen hoofdstukindeling en de begrijpelijkheid van de tekst, hetzij door de kwaliteit van de kleurenafbeeldingen.

In deze atlas komt vooral de lange ervaring van de auteurs tot uiting, waarbij soms zeer eigen opvattingen worden verwoord. Verder heeft men zich kunnen permitteren om van een bepaalde aandoening een aantal voorbeelden in illustratie te geven. Zo zijn er zes verschillende afbeeldingen van een haartong. Behalve afwijkingen van het mondslijmvlies komen ook diverse periorale huidafwijkingen aan bod. Bij vrijwel alle afwijkingen van de mond en de huid wordt naast de diagnostiek aandacht besteed aan de therapie.

Er is een beperkte, goed geselecteerde literatuurlijst. De trefwoordenlijst doet zeer volledig aan. De kwaliteit van de atlas is van een uitstekend gehalte. Het boek wordt zowel de specialist als de algemeen-practicus van harte aanbevolen.

I. van der Waal, Amsterdam

I. NAERT, D. VAN STEENBERGHE, PH. WORTHINGTON. Osseointegration in oral rehabilitation. 211 pag. Quintessenz Verlags GmbH, London, Chicago, Berlin, Sao Paulo, Tokio 1993. Prijs \$ 38.-. ISBN 1 85097 030 0.

Met het verschijnen van dit werk is voor het eerst een tekstboek beschikbaar gekomen op het gebied van de orale implantologie. Het boek beschrijft de principes van osseointegratie en rehabilitatie met orale implantaten en bevat wetenschappelijk gefundeerde basiskennis omtrent dit onderwerp.

Het boek heeft twaalf hoofdstukken, geschreven door negentien wetenschappers en klinici uit acht verschillende landen. De diverse disciplines behandelen enerzijds klinische onderwerpen als indicatiestelling, chirurgische en prothetische procedures, kauwfunctie en fonetiek, maar anderzijds ook meer fundamentele onderwerpen als botfysiologie, biomechanica, biomaterialen en implantaatsystemen.

In het eerste deel van het boek komen behandelingsstrategieën en behandelingsalternatieven aan de orde bij de behandeling van gedeeltelijk of volledig edentate patiënten. In dit deel

wordt ook ingegaan op de lange-termijnprognose van conventionele prothetische behandeling. De daaropvolgende hoofdstukken beschrijven de biomaterialen, de huidige gangbare implantaatsystemen en de algemeen geldende chirurgische en prothetische principes. Daarna volgen enkele hoofdstukken over behoud van osseointegratie, complicaties en mislukkingen, peri-implantaire weefselreacties en biomechanische aspecten van implantaten. De laatste twee hoofdstukken behandelen maxillofaciale reconstructies en extra-orale toepassingen van de implantologie.

Het doel van het boek is het verschaffen van basiskennis op het gebied van orale implantologie in al haar facetten. Het boek lijkt dan ook geschikt zowel voor studenten tandheelkunde als voor algemeen-practici die zich willen bezighouden met en bekwamen in orale implantologie.

R.H.K. Batenburg, Groningen

Recensie-exemplaren

Het merendeel van de hier aangekondigde uitgaven zal nog nader in een van de volgende afleveringen worden besproken.

1. Th.G. WILSON JR. ITI dental implants. Planning, placement, restoration, and maintenance. 99 pag., geïll. Quintessence Publishing Co., Inc., Chicago, Berlin, London, Tokyo 1993. Prijs DM 108,-. ISBN 0 86715 260 5.
2. R.J.M. DILLMANN, E. VAN LEEUWEN, G.K. KIMSMA, red. Ethiek in de medische praktijk. 196 pag. Wetenschappelijke uitgeverij Bunge, Utrecht 1993. Prijs f 42,50. ISBN 90 6348 297 3.
3. N.K. IDEMA, P.H. DAMSTÉ, H.M. GRUTING-DIJKMAN. Habituëel mondademen. Een terreinverkenning. 143 pag. Bohn Stafleu Van Loghum, Houten 1994. Prijs f 51,-. ISBN 90 313 1415 3.
4. L.C. JUNQUEIRA, J. CARNEIRO, R.O. KELLEY, red. Functionele histologie. 6e geheel herziene druk. Wetenschappelijke uitgeverij Bunge, Utrecht 1993. 598 pag., geïll. Prijs f 99,50. ISBN 90 6348 457 7.
5. A. THYLSTRUP, O. FEJERSKOV, red. Textbook of clinical cariology. 2e druk. 421 pag., geïll. Munksgaard, Kopenhagen 1994. Prijs DKK 550,00. ISBN 87 16 10916 3.
6. J.J. PINDBORG. Atlas of diseases of the oral mucosa. 5e druk. 399 pag., geïll. Munksgaard, Kopenhagen 1994. Prijs DKK 700,00. ISBN 87 16 10585 0.
7. K.F. THOMAS. Prosthetic rehabilitation. 312 pag., geïll. Quintessence Publishing Co., Ltd., London, Chicago, Berlin, Sao Paulo, Tokyo, Hongkong 1994. Prijs DM 320,00. ISBN 1 85097 032 7.
8. S. KATSUYAMA, T. ISHIKAWA, B. FUJII. Glass ionomer dental cement. The materials and their clinical use. 195 pag., geïll. Ishiyaku EuroAmerica, Inc. Publishers, St. Louis, Tokyo 1993. Prijs \$ 65,00. ISBN 0 912791 94 2.
9. WORLD HEALTH ORGANIZATION. World health forum. An international journal of health development. Volume 15, number 1, 1994. 106 pag. Geneva: World Health Organization, 1994. Prijs Sw.fr. 18,-.
10. R. BRONS, R.M. MULIÉ. Faciale harmonie. Richtlijnen voor esthetische diagnostiek en esthetische behandelplanning. 212 pag., geïll. Brons en Mulié, 's Gravenhage 1993. Prijs f 185,-. ISBN 90 313 1385 8.